

InNy / InNość

we współczesnej literaturze europejskiej

Redakcja naukowa:

Ludmiła Mnich

Oksana Blashkiv

Walentyna Krupowies

Redakcja naukowa monografii:

dr hab. Ludmiła Mnich, prof. uczelni / ORCID: 0000-0002-1679-0479

dr Oksana Blashkiv / ORCID: 0000-0002-3607-9895

dr Walentyna Krupowies / ORCID: 0000-0003-1013-7708

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

Wydział Nauk Humanistycznych, Instytut Językoznawstwa i Literaturoznawstwa

Recenzje naukowe:

dr hab. Danuta Szymonik

Instytut Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. F. Karpińskiego

prof. dr hab. Olga Czerwińska

Czerniowiecki Uniwersytet Narodowy im. J. Fedkowycza

dr hab. Andrzej Borkowski, prof. uczelni

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

Zdjęcie na okładce: Walentyna Krupowies

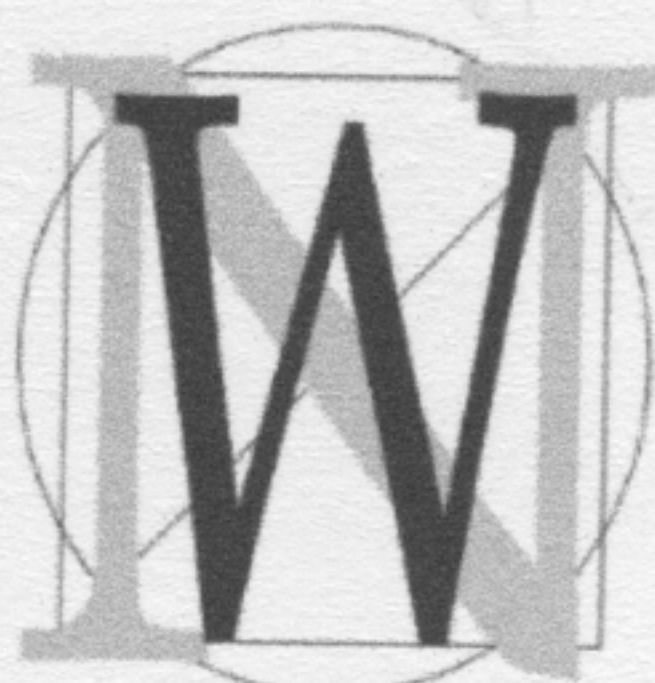
Komitet Wydawniczy:

Katarzyna Antosik, Andrzej Barczak, Jolanta Brodowska-Szewczuk, Janina Florczykiewicz (przewodnicząca), Arkadiusz Indraszczyk, Beata Jakubik, Stanisław Jarmoszko, Bartosz Michalczuk, Katarzyna Mroczyńska, Agnieszka Prusińska, Sławomir Sobieraj, Jacek Sosnowski, Maria Starnawska, Ewa Wójcik

Żaden fragment tej publikacji nie może być reprodukowany, umieszczany w systemach przechowywania informacji lub przekazywany w jakiegokolwiek formie – elektronicznej, mechanicznej, fotokopii czy innej reprodukcji – bez zgody posiadacza praw autorskich.

© Copyright by Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2022

ISBN- 978-83-67162-25-8

**Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach**

www.wydawnictwo-naukowe.uph.edu.pl

08-110 Siedlce, ul. Żytnia 17/19, tel. 25 643 15 20

Wydawnictwo
Naukowe UPH

Ark. wyd. 11.0. Ark. druk. 13.0.

Projekt okładki, druk i oprawa: Volumina.pl

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne	5
Иво Поспишил: Инаковость и ареальные исследования	7
Walentyna Krupowies: Inny/Obcy w mieście. Odmiany inności w powieściach Herkusa Kunčiusa i Ričardasa Gavelisa	29
Marta Kaczmarczyk: Obcy wśród swoich. Refleksje nad tożsamością we współczesnej literaturze ukraińskiej (na podstawie powieści Wiktorii Ameliny <i>Dom dla Doma</i>)	43
Ірина Яковенко: Літературні репрезентації трудових мігрантів Східної Європи в романі Марини Левицької <i>Полуничні поля</i>	61
Barbara Stelingowska: Z perspektywy imigranta i uchodźcy. Analiza przypadku we współczesnej literaturze dla dzieci	79
Svitlana Hayduk: Człowiek wobec „Innego” w antywojennej powieści <i>Kundel</i> Witalija Zapeki	93
Оксана Пухонська: Література війни на Донбасі як культурний простір зустрічі Свого / Чужого / Іншого	105
Анна Гайдаш: Образ Іншого у професорсько-викладацькій персоносфері драматургії Володимира Працьовитого	119
Oksana Blashkiv: (Post)radziecki profesor i jego poszukiwania tożsamości w ukraińskiej powieści uniwersyteckiej	129

Анна Гайдаш
(Київ, Україна)

Київський університет імені Бориса Грінченка
Інститут філології
ORCID: 0000-0001-8200-2875

ОБРАЗ ІНШОГО У ПРОФЕСОРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКІЙ ПЕРСОНОСФЕРІ ДРАМАТУРГІЇ ВОЛОДИМИРА ПРАЦЬОВИТОГО

THE OTHER IN THE DRAMATIS PERSONAE OF THE FACULTY
IN VOLODYMYR PRATSYOVYTY'S DRAMA

Abstract: In the character system of the plays *The Final Debate of Professor Dobrenko* (1991) and *The Postdoctoral Thesis* (2007) Pratsyovyty forms a challenging interaction between Self / Other, in which the emphasis shifts with the development of the plotline. The gradual transformation of the Self into the Other and vice versa in the academic world of the writer's dramas is detected. In the plays of Pratsyovyty, the rector and director of the elderly as bearers of wisdom, the empowered leaders of educational institutions have somewhat utopian representations, which is probably due to the constructive intentions of rehabilitating national identity and working through traumatic experiences. The playwright emphasizes the professional skills and university status of his characters, thus giving proper credit to the faculty in particular and teaching in general. Pratsyovyty's dramas are lobbying for the development of a new democratic postgraduate education in Ukraine. The dramatic conflicts of his plays are based on the opposition of the old educational system and the new national identity, which actualizes the binary opposition of Self / Other. Pratsyovyty's texts are future-oriented, they are practical visions of what a Ukrainian university can be in the future.

Keywords: Ukrainian campus drama, Self, Other, Pratsyovyty, tolerance, faculty, professorship

«... українська гуманітарна наука
повинна опиратися на національну основу
і [...] відходити від чужих схем і чужих авторитетів»
Остання полеміка професора Добренка (В. Працьовитий)

Особливості художньої репрезентації образу Іншого в сучасній українській літературі вповні можуть бути досягнуті в постколоніальному та посттоталітарному контексті, який визначає актуалізацію

вагомих ментальних констант і специфіку осмислення національної історії. В художній українській літературі автообраз (автоімідж) нації часто нерозривно пов'язаний з історичним досвідом країни, адже «упродовж багатьох десятиліть комуністична система топтала найелементарніші людські права, ув'язнюючи інакомислячих, переслідуючи віруючих, намагаючись викреслити з народної свідомості навіть саму ідею світоглядної свободи особистості»¹. Відлуння цього досвіду відрефлексоване в художній тканині академічних драм Володимира Працьовитого. Розвиваючи тезу Л. Голомідової про те, що «[з]міна політичної домінанти [...] зумовлює переоцінку у сприйнятті однією нацією іншою», додамо, що в п'єсах Працьовитого відбувається ревізія власного іміджу всередині країни, яка «зумовлена статусом не підлеглої, а вільної від пригноблення нації»².

Подібно до становлення жанру українського академічного роману наприкінці ХХ століття (серед поодиноких драматичних творів на університетську тематику, написаних за часів СРСР, можна згадати «Кафедру» (1978) В. В. Врублевської), сучасна академічна п'єса знаменує свій розвиток на початку 1990-х років, у часи фундаментальних політичних перетворень у Східній Європі. Окрім збірки п'єс Працьовитого, тема наукового і освітнього середовища представлена наступними творами: фантастична драма у віршах *Зоря* (1980–2000) Олесі Омельченко, комедія на дві дії *Фрак для доцента* (1991) Бориса Стельмаха, *Сила орлинокрила* (2003) Богдани Дерій, монодрама *Хованки. Фантазія для Фестледі* (2009) Ярослава Верешука, *Майстер* (2010) А.Шевердіної, драматичний кант *Біля ватри богів* (2012) Григорія Штоня.

Дослідники жанру академічного роману в слов'янській літературі (Немет Золтан, Марк Андрейчик, Оксана Блашків) пов'язують розпад Радянського Союзу та Варшавського блоку з переоцінкою ролі та статусу викладача університету та вченого у суспільстві, що змінюється. Зокрема в українському варіанті, який набуває розвитку наприкінці 2000-х жанр університетського (академічного) роману фокусується навколо науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти, «пропонує картину викладацького життя, вкоріненого в реалії

¹ В. Гамідов, *Толерантність як прояв світоглядної свободи особистості*, http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_51/Gamidov.htm (дата доступу 29.12.2021).

² Л. Голомідова, *Образ «Іншого» як концепт осмислення дійсності у новелах Роберта Музіля*, „Актуальні питання гуманітарних наук” 2014, с. 188.

свого місця і часу»³. У низці своїх розвідок О. Блашків влучно завважує нерозривний ланцюжок наукової діяльності ↔ викладацького досвіду ↔ особистого життя, який формує сюжетну канву української кампус-прози. Помітним явищем у художніх текстах з 1990-х років є репрезентації беззаперечних трансформацій «суспільної ролі інтелектуала»⁴, що сприяє формуванню національної, академічної і особистої ідентичності українки/ця. Не можна не погодитися з Оксаною Блашків, що університетський роман уособлює суспільство в цілому «з його принципами, рушійними силами і конфліктами, які керують життям всього людства»⁵.

Ніби підтверджуючи думку стосовно того, що «[с]ьогодні в Україні, що перебуває на стадії кардинальних трансформацій, неминуча боротьба між прагненням до змін і протидією їм»⁶, п'єси Працьовитого зосереджені передовсім на утвердженні української національної ідентичності, що автор маніфестує за допомогою системи дійових осіб та питань освіти, актуальних як на початку епохи перебудови, так і на другому десятку ХХІ століття. Фундаментальну основу п'єс українського інтелектуала живлять і питання влади, які неодмінно виникають на різних фабульних рівнях (страх втратити керівну посаду, небажання йти всупереч традиційним дослідженням, які схвалює вищий атестаційний орган держави, або кидати виклик політичній владі). Попри свою міметичну природу твори українського драматурга уникають здавалося б неминуче песимістичних, ба, навіть депресивних, зображень навчальних процесів завдяки застосування автором архетипу мудрого старого, архетипу, до якого неодноразово звертаються сучасні українські письменники (В. Лис, Л. Дашвар, М. Гримич, Л. Дереш, О. Поляков, С. Жадан, С. Ушкалов, Л. Денисенко). Як правило, реалізують цей образ / архетип у п'єсах Працьовитого другорядні персонажі – ректори або директори, поява яких у фінальних актах уможливорює вирішення драматичного конфлікту та формує

³ О. Блашків, *Радянський джентльмен: український професор супроти викликів історії*, "Wschodniosłowiańskie – Oblicza i Dialog" 2019, nr IX, с. 12, <https://doi.org/10.14746/kw.2019.9.1> (дата доступу: 29.12.2021).

⁴ Ibidem.

⁵ О. Блашків, *Исторические перипетии сквозь призму украинского университетского романа*, "Conversatoria Litteraria" 2018, nr XII, с.138.

⁶ В. Гамідов, *Толерантність як...*

виняткову для українського академічного середовища траєкторію руху до демократичної побудови вищої освіти.

Збірку п'єс Працьовитого *Весняні пориви* відкриває драма *Остання полеміка професора Добренка*, написана 30 років тому, у 1991 році, під час падіння (розпаду) домінуючого політичного режиму та становлення нової незалежної країни. Світ побачив надрукований текст п'єси лише у 2008 р., що стало непересічною подією для розвитку як української кампус-драми, так і для національної драматургії в цілому, адже і досі «вихід окремої книжки п'єс одного драматурга є радше винятком, аніж тенденцією»⁷. Впадає в око використання автором прикметника «останній» у назві твору, що можна потрактувати як символічний провісник суспільних і особистісних змін.

Драматичний конфлікт п'єси побудований на міжпоколінньому протистоянні між протагоністом середнього віку (якому ще немає 40 років) та його 63-річним керівником, вік якого класифікується як «пороговий» у межах геронтологічних стандартів, ініціюючи входження у старіння⁸.

П'єса має 3 дії, для кожної з яких підібраний власний топос: лікарня, квартира професора, помешкання протагоніста, кабінет ректора і парк. У першій дії протагоніст п'єси, доцент кафедри літератури 37-річний Максим (автор прізвища не надає), чергує в лікарні біля завідувача його кафедри, професора Добренка, якому нещодавно зробили операцію на серце. Попри очікування, що заголовна дійова особа має бути протагоністом, професор заледве відповідає очікуванням, хоча амбівалентність цього персонажу не дозволяє визначити його роль як антагоністичну. Добренка доглядає Максим і Оксана, кохана професора, вдвічі молодша за нього, однолітка протагоніста. В результаті академічних дебатів з Максимом (чия позиція щодо української національної ідентичності смілива і неприйнятна для тогочасної академічної спільноти) професору Добренку стає гірше і його переводять у реанімацію.

Друга дія відбувається в професорській квартирі, де Оксана сповідається Максиму про історію її стосунків з професором, проте вона

⁷ О. Бондарева, *Критерії формування та перспективи дослідження сучасних драматургічних антологій в Україні*, Львів-Торунь 2021, с. 301.

⁸ Е. Крайніков, *Геронтологія: словник-довідник*, Київ 2010, с. 26.

позбавлена романтичного фльору та натомість сповнена жалю. Фінал твору відкривається новиною про смерть Добренка, що формує додаткову сюжетну лінію на чолі з ректором університету. Ця лінія представляє внутрішній конфлікт п'єси: українська академічна система намагається сформувати новий курс розвитку після розпаду Радянського Союзу. Крім того, у заключній дії образ померлого професора постає в дещо іншому світлі, що не дозволяє класифікувати його роль як антагоністичну. У розв'язці ректор університету переконує бунтаря-одиначку Максима очолити кафедру, якою раніше керував професор Добренко.

Плинність образів Свого/Іншого, їхній обмін місцями, простежений в драмі українського автора, визначається постколо-ніальним контекстом сучасного письменства посттоталітарних держав. У намаганні відтворити унікальний, втім водночас і дещо споріднений досвід інших національних літератур, українська література формує низку рис, серед яких домінантною є її перехідний або «транзитний» стан⁹. Серед «симптомів» Іншості дійової особи є тіло, мова і пам'ять¹⁰. Саме пам'ять є прикметною ознакою в збірці п'єс Працьовитого, яка допомагає визнати і подолати травматичний досвід постколоніальної культури. Вивчаючи перехідний стан української літератури крізь постколоніальну оптику, Т. Гундорова вбачає в сучасних художніх текстах травматичний центр із болючим досвідом, що зумовлює наявність генераційних розривів і прагне відновити цілісні історії роду, що стають основою великої загальнонаціональної історії¹¹. Також важливим при прочитанні драм Працьовитого є поняття ресентименту, яке українська дослідниця потрактовує як специфічну реакцію пригнобленого на насилля з боку поневолювача. Ознакою цього феномену є негативна самоідентифікація, що здійснюється через заперечення авторитетів (і державницьких (у випадку постколоніального суб'єкта – авторитету метрополії), і приватних).

В *Останній полеміці професора Добренка* протагоніст Максим постає тим Іншим, який проходить процес самоідентифікації, ініціюючи генераційні розриви. Дружина головного героя нетерпима до академічних ідеалів свого чоловіка. Вона звинувачує професора

⁹ Т. Гундорова, *Транзитна культура: Симптоми постколоніальної травми*, Київ 2013, с. 118.

¹⁰ Ibidem, с. 18.

¹¹ Ibidem, с. 118.

в навмисному відкладенні захисту дисертації Максима, у неповазі до свого чоловіка та у приниженні його гордості тільки тому, що останній заперечує авторитет керівника:

ДОБРЕНКО: В іншій ситуації я б не прийняв вашої допомоги, але у мене зараз немає виходу... Усі мої учні відвернулися від мене... Друзі чомусь забули... І чому тільки ви?... Той, кого я ніколи не вважав своїм послідовником... Це парадокс!

МАКСИМ: Парадокс?!. Чому парадокс?!. Це не парадокс... Це закономірність... Я ніколи перед вами не ліцемерив... і тоді, і тепер. А тим фарисеям, котрим ви допомагали здобути звання та посади, ви зараз просто не потрібні¹².

Дружина протагоніста виступає проти, коли її чоловік демонструє людяність, тоді як, на думку персонажа, Максим має, як ніхто інший, повне право ігнорувати свого опонента.

Важливою особливістю вербальної площини п'єси є ейджистська ментальність деяких персонажів: головний герой називає професора зневажливими іменами за його спиною – «стариганом», «неміччю», «старим демагогом», хоча Добренку лише 63 роки, а відділення інтенсивної терапії, де перебуває професор, «палатою смертників», хоча разом з тим Максим поважає свого керівника, адже, він, здається, єдина людина в усьому університеті, готова допомогти професору, який цього потребує.

В останній полеміці з Максимом Добренко зізнається, що вже давно не вірить у справедливість, оскільки ніхто власними силами не здатен змінити академічну систему чи людську природу. Це стає останньою краплею в його дискусії з молодшим колегою, який відкрито звинувачує свого опонента в непрофесіоналізмі, плагіаті та написанні чорних рецензій на тексти борців за справедливість, бунтарів-літературознавців (дуже схожих на нього самого), яких на довгі роки депортували до Сибіру¹³. Крім того, драматург вводить й імагему Кобзаря згадкою про заборону проводити вечори пам'яті Тараса Шевченка у 70-х роках¹⁴.

Образ Максима, чужого, Іншого для колишньої влади, трансформується у Свого в останній дії драми¹⁵. Натомість образ професора

¹² В. Працьовитий, *Весняні пориви*, Львів 2008, с. 16.

¹³ Ibidem, с. 23.

¹⁴ Ibidem, с. 31–32.

¹⁵ Ibidem, с. 63.

набуває впродовж розвитку дії ознак Іншого, але не перетворюється на зовсім чужу, іншу особистість. Дійова особа професора демонструє самостереотипізацію, позиціонуючи себе як «кволу, німечну людину», чия «пісня відспівана». Спочатку адюльтер з аспіранткою, а потім і громадянський шлюб із нею, викликає не осуд, а радше співчуття; справді закохавшись вперше у житті, літній чоловік піддається суспільному ostracism, до якого додається і стереотипізація з боку його законної дружини. Літня жінка відмовляється розлучитися, бо «на старості літ не хоче ганьбитися по судах»¹⁶.

На думку драмознавиці Т. Вірченко, письменнику вдається доволі неупереджено окреслити шлях, який загартовує характер науковця¹⁷. Йдеться про непросту долю заголовної дійової особи: дитинство майбутнього освітянина було безрадіним – через те, що його батьки були репресовані, він зростав у дитячому будинку, причому був змушений «відректися від батька, від родини [...] змінити прізвище...»¹⁸. Позбавлення коренів не могло не вплинути на формування особистості персонажа. Ще більше випробувань Добренка чекало під час війни: «його зарахували до штурмового загону, який закидали в тил німців, щоб робити там різні диверсії»¹⁹. Радянська ідеологія з втручанням у приватне життя персонажа мала нищівний вплив на світогляд розумного громадянина. Адаптувавшись до мирного післявоєнного життя, Добренко зазнав ще однієї травми вже після перебудови, коли його вчення піддали критиці:

Намагався мужньо все те переносити, але його бунтарська душа не давала йому спокою. Совість мучила... До речі, його рід мав козацькі корені, і гени постійно давали про себе знати... Це над ним висіло, як дамоклів меч. Він жив у постійному страху... Почав сильно запивати...²⁰.

Амбівалентність дійової особи посилюється і його передсмертним бажанням, щоб саме Максим очолив кафедру. Відтак, Вірченко припускає, що «все життя професор знаходився у стані

¹⁶ Ibidem, с. 41.

¹⁷ Т. Вірченко, *Художній конфлікт в українській драматургії 1990–2010-х років: дискурс, еволюція, типологія*, Кривий Ріг 2012, с. 134.

¹⁸ В. Працьовитий, *Весняні пориви*, Львів 2008, с. 53.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

внутрішнього конфлікту, який був прихований і знайшов розв'язання перед смертю – написанням щирого листа»²¹.

Система дійових осіб п'єси *Докторська дисертація*, написана 16 роками пізніше, ґрунтується на подібній до *Останньої полеміки професора Добренка* бінарній опозиції – традиційній / інноваційній у різних її варіаціях: стара система / нові часи, Свій / Чужий, керівник / підлеглий, заздрісні й ледачі колеги / працьовиті та спрагливі до знань науковці. У персоносфері драматичної притчі *Докторська дисертація* каталізатори конфлікту, доценти Петро і Мирон, в експозиції твору ніби формують образи Своїх, які застрягли на своїх посадах і не приймають нових форм академічного розвитку, полюбляють хильнути чарочку та попліткувати. Ці другорядні дійові особи підбурюють завідувача кафедри створити непереборні бар'єри для головного героя Степана, відтермінувавши захист його прогресивної докторської дисертації. Крок за кроком протагоніст долає перешкоди, але, за словами одного з персонажів, труднощі Степана завжди попереду²², тому що дослідник «розворушив осине гніздо книжників та фарисеїв»²³. В українській системі освіти останнє слово у процедурі захисту дисертації для присудження наукового ступеню має Вища атестаційна комісія (чинний орган виконавчої влади України на 2007 рік, коли була написана *Працьовитим* аналізована п'єса), члени якої мають повноваження і не присуджувати науковий ступінь після ретельного розгляду справи попри успішний захист, що за сюжетом п'єси і трапляється зі Степаном. Проте, оскільки притча є повчально-дидактичним жанром, за допомогою директора столичного інституту, чесного наукового консультанта, справедливих науковців (які реалізують архетип мудрого старого) та в результаті апеляції Степан отримує диплом доктора філологічних наук, а його заздрісних колег, Петра, Мирона та заодно й завідувача кафедри спіткає по черзі лиха доля. Припускаємо, що ці дійові особи, які в експозиції драматичного твору були репрезентовані як Свої, у фіналі в результаті наглої смерті перетворюються на Інших, «чужих-але-своїх», репрезентують внутрішню орієнтацію²⁴.

²¹ Т. Вірченко, *Художній конфлікт...*, с. 135.

²² В. Працьовитий, *Весняні пориви*, Львів 2008, с. 224

²³ Ibidem.

²⁴ Т. Гундорова, *Транзитна культура...*, с. 36.

Вірченко визначає конфлікт *Докторської дисертації* як зовнішній, а протагоніста Степана Петличного як «провінційного, але амбітного і принципового дослідника», який «заради відстоювання власних наукових поглядів» кидає виклик і академічній спільноті, і політичній системі, і навіть власній родині²⁵. Подібно до Максима з *Останньої полеміки професора Добренка* автор докторської дисертації є справжнім українським патріотом, сучасним типом університетського викладача, який гідний грати важливу роль у суспільному житті. Обидва протагоністи постають втіленням міцних моральних цінностей і демократичного майбутнього української освіти.

Підсумовуючи, зазначимо, що п'єси В. Працьовитого розкривають подвійні стандарти наукового середовища, успадкованих з минулого століття, та закликають до толерантності в освітянській парадигмі. Оскільки «[т]олерантність передбачає конструктивну взаємодію з Іншим»²⁶, саме у репрезентаціях бінарної опозиції Свій / Чужий викристалізуються закономірності, розуміння яких сприятиме об'єднанню українського суспільства на різних рівнях.

У персоносфері п'єс *Остання полеміка професора Добренка* (1991) і *Докторська дисертація* (2007) Працьовитий утворює складну, неоднозначну взаємодію Своїх / Чужих, в якій акценти зміщуються з розвитком сюжетної лінії. Простежена поступова трансформація Свого в Іншого і навпаки в академічному світі драм письменника. Ця робоча теза є відкритою, оскільки драма повністю реалізується у сценічній виставі, колективна природа якої пропонує своє рішення і драматичного конфлікту, і системи дійових осіб.

Дещо утопічно репрезентовані наділені владою очільники освітніх закладів в п'єсах Працьовитого, ректор і директор літнього віку як носії мудрості, що, ймовірно, зумовлене конструктивними інтенціями реабілітації національної ідентичності та пропрацювання травматичного досвіду.

Важливо, що драматург акцентує професійні навички і університетський статус своїх дійових осіб, підносячи в такий спосіб професію освітянина на належний рівень, що, на жаль не вистачало і не

²⁵ Т. Вірченко, *Художній конфлікт...*, с. 135.

²⁶ Р. Кузьменко, *Толерантність в людському бутті: екзистенціальні та гендерні виміри*, Київ 2020, с. 107.

вистачає політичній культурі країни. Популяризація професії, яка виховує розумовий потенціал майбутнього держави, є завжди на часі, саме тому п'єси зі збірки *Весняні пориви* мають знайти ширшу читацьку аудиторію, театральну реалізацію і професійні переклади для ознайомлення світової спільноти з жанром української кампус-драми.

Драми Працьовитого лобіюють розвиток нової демократичної післядипломної освіти в Україні. В основі драматичних конфліктів його п'єс – протиставлення колишнього освітянського середовища та нової національної ідентичності, що зумовлює бінарну опозицію Своїх / Чужих. Тексти Працьовитого орієнтовані на майбутнє, це практичні візії того, яким може бути український університет у майбутньому.

Бібліографія

- Blashkiv O., *Радянський джентльмен: український професор супроти викликів історії*, "Wschodniosłowiańskie – Oblicza i Dialog" 2019, nr IX, s. 11–22, DOI:10.14746/kw.2019.9.1.
- Блашків О., *Исторические перипетии сквозь призму украинского университетского романа*, „Conversatoria Litteraria” 2018, nr XII, s. 135–149.
- Бондарева О., *Критерії формування та перспективи дослідження сучасних драматургічних антологій в Україні* [в:] *Сучасна філологічна наука: актуальні питання та вектори розвитку*: колективна монографія, М. Мамич (ред.), Львів–Торунь 2021, с. 300–326.
- Вірченко Т., *Художній конфлікт в українській драматургії 1990–2010-х років: дискурс, еволюція, типологія: монографія*, Кривий Ріг 2012.
- Гамидов В., *Толерантність як прояв світоглядної свободи особистості*, "Мультиверсум. Філософський альманах" 2005, № 51, http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_51/Gamidov.htm.
- Голомідова Л., *Образ «Іншого» як концепт осмислення дійсності у новеллах Роберта Музіля*, "Актуальні питання гуманітарних наук" 2014, Вип. 9, с. 185–189.
- Гундорова Т., *Транзитна культура: Симптоми постколоніальної травми*, Київ 2013.
- Крайніков Е., *Геронтологія: словник-довідник*, Київ 2010.
- Кузьменко Р., *Толерантність в людському бутті: екзистенціальні та гендерні виміри*, Дисертація. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ 2020.
- Працьовитий В., *Весняні пориви. П'єси*, Львів 2008.